

actieonderzoek zwaar zal vallen, zo niet onmogelijk zal zijn om op alle vijf punten kwaliteit te waarborgen. Hierin zullen prioriteiten gesteld of keuzen gemaakt moeten worden en afhankelijk van de mate van participatie in het actieonderzoek zal dit in dialoog met de belanghebbenden plaatsvinden.

In het handboek zijn vele verschillende benaderingen en praktijken van actieonderzoek bijeengebracht. De redacteurs spreken zelf over een 'familie' van actieonderzoekbenaderingen. De leden van deze familie lijken echter vaak erg weinig op elkaar en ze behoren lang niet allen tot de kern van de familie. Voor de lezer(es) die niet bekend is met actieonderzoek, wordt echter niet duidelijk welke perspectieven en tradities domineren op dit terrein. Het is ook de vraag of bepaalde familieleden (lees: perspectieven en tradities) wel met elkaar door één deur kunnen, zoals het handboek lijkt te suggereren. Daarvoor zijn de verschillen te groot. Studenten die zich willen inlezen op dit terrein zou ik dit handboek dan ook niet aanraden, omdat het eerder verwarring dan helderheid schept. Voor gevorderde academici en professionals daarentegen vormt het juist door de uiteenlopende tradities, perspectieven, methoden en voorbeelden, een inspirerend boek. Het stimuleert de reflectie en creativiteit in het eigen onderzoek, helpt bij de onderbouwing daarvan en verschuivingen daarin en *last but not least*: het stelt de fundamentele vraag naar het belang en de betekenis van het onderzoek opnieuw aan de orde: waarom doen we dit werk? En: waarom doen we het op deze manier?

Boekgegevens

Peter Reason & Hilary Bradbury (eds.) *Handbook of Action Research. Participative Inquiry & Practice* London: Sage, 2001. 468 pag.
ISBN 0-7619-6645-5 ±€ 123,05

Meer theorie dan inzicht

Henk Vreekamp

Inleiding

In haar inleiding *Het levendige linkse activisme als onderdeel van de sociale betrokkenheid van velen*, schetst docent Saskia Poldervaart het theoretisch kader waarbinnen het leeronderzoek van haar studenten naar nieuwe sociale bewegingen plaatsgreep. De bundel wil het standaardwerk van Jan Willem Duyvendak et al. uit 1992 actualiseren en aanvullen waar het de alternatieve bewegingen betreft

die slechts gedeeltelijk of juist helemaal niet de confrontatie met de politieke instituties zoeken. Menige bijdrage hanteert nadrukkelijk de criteria van Duyvendak: de externe gerichtheid van een beweging, het oordeel over het eigen politieke doel, gebruik van niet-geïstitutionaliseerde middelen, het bestaan van een netwerk en de nieuws waarde. De bij politicologen zo dominante benadering van de *rational choice* lijkt onhanteerbaar omdat deze uitgaat van een individuele kosten-batenanalyse waardoor het moeilijk wordt de alternatieve beweging als zodanig, maar ook de sociale participatie via het vrijwilligerswerk in kaart te brengen.

De verschillende bijdragen

Robin van Stokrom brengt in *Netwerken voor een rechtvaardige wereld* een uitvoerig historisch overzicht van de achtervolging van de 'grootscheepse elite van besluitvormers' (pagina 37) door de anti-globalisten. Als bronnen dienen nieuwsdocumenten over een reeks actiecongressen en aanvullende interviews. Deze werkwijze leidt er echter niet toe dat het 'basisdemocratisch netwerk' in Nederland qua motivaties en ideologie echt uit de verf komt. Een kroniek over de vele actiebijeenkomsten in de *slipstream* der notabelen benadrukt alleen maar de institutionele afhankelijkheid van de beweging.

Boukje Berents zoekt in *Over de witheid van de links-radicalen protestgroepen* een verklaring voor het feit dat radicaal links een etnisch wit bastion vormt, terwijl paradoxaal genoeg de immigranten toch 'het meest de nadelige gevolgen ondervinden van de kapitalistische politiek'. Deze 'partijdige' vraag vooronderstelt *Verelendung*; wie het slechter heeft komt eerder in opstand. En daarmee komt het hele betoog van Berents, mede gebaseerd op een enquête onder zes activisten, op losse schroeven te staan. Aan immigranten wordt bijvoorbeeld niet gevraagd of ze het hier beter hebben dan in hun herkomstland. Het is mogelijk juist een 'wit' probleem dat zulke vragen niet worden gesteld.

Pytrik Schafrad analyseert de punkbeweging die achter kleinschalige *fanzines* schuilgaat. Magazines zonder professie en commercie met muziek als centraal thema. De entree in deze 'niet-gelokaliseerde subcultuur', punk, verloopt moeizaam. Daarom beperkt Schafrad zich niet tot een inhoudsanalyse van vier bestaande fanzines, maar bouwt hij ook een eigen zine op internet; een tijdrovende klus die observaties en diepte-interviews mogelijk maakt. Uit de compilatie van 21 interviews blijkt onder andere dat de jongens nogal macho zijn; de meisjes niet, omdat die zich moeilijker kunnen losweken van de oudercultuur (p. 137). Waarom jongens dan wel zelfstandiger worden, blijft duister.

In het verhaal over het Leidse 'Eurodusnie' verwerpt Camiel Donicie de gangbare procesbenadering via de POS, de *political opportunity structure*. Volgens dit model zouden bewegingen zich ontwikkelen naar de mate waarin overheden

zich repressief of faciliterend opstellen tegenover activisten. Terecht bekritiseert Donicie dit model dat geen rekening houdt met de verschillen tussen bewegingen en hun oorsprong. Dit leeronderzoek is gebaseerd op een inhoudsanalyse van documenten en gesprekken met informanten. Een en ander resulteert in een historisch overzicht waaruit blijkt dat actiegroepen toch wel erg vaak vooral met zichzelf bezig zijn.

Het tweede deel van *Leven volgens je idealen* gaat over de invloed van geprofessionaliseerde vrouwenorganisaties en het cyberfeminisme. Uit het overzicht van Marieke van Eijk en Aynur Tekin blijkt dat de vrouwenbeweging over haar hoogtepunt heen is. Wat overblijft, zijn groepen waarvan weinig buitenstaanders zullen hebben gehoord. Het genderbeleid binnen politieke partijen is inmiddels zo uiteenlopend dat men niet eens meer om één tafel gaat zitten. Dat belet de auteurs niet om te spreken van een 'bloeiende vrouwenbeweging in Nederland' (p. 219).

De bijdrage van Karlijn de Blecourt, Rineke Bijl en Johanna Laikko over cyberfeminisme, *NedGurl*, wekt meer verwachtingen. Zij krijgen respons van 43 webbezoekers en inventariseren vele sites naar makers, inloggers en inhoud. Criteria voor sociale bewegingen gelden eigenlijk niet meer voor het hyperindividualistische cyberfeminisme. Toch past dit feminisme wel binnen het onderzoek naar sociale bewegingen, aldus de auteurs, mits je 'beweging' vertaalt als een configuratie van verlangens geuit via internet.

In het derde deel komen de gekken-, cliëntenbewegingen en de patiëntenorganisaties aan bod. Judith Hesp en Marcia Hüner beschrijven over de periode 1970-2000 drie Amsterdamse initiatieven (37 procent van de inwoners heeft een psychisch probleem!) die tegengas geven aan de reguliere geestelijke gezondheidszorg. Zij verslaan vergaderingen, interviewen vrouwen (specifieke hulpverlening voor vrouwen is er nauwelijks) en analyseren twee tv-documentaires en een regionale radioserie. Inderdaad zijn er minder gestichten en is het GGZ-beleid 'enorm veranderd' (p.327). Maar de uitsluiting wordt intussen niet minder ernstig: één jaar na opname kan een patiënt z'n huurhuis kwijtraken. Joris Timmerman benaderde de kaderleden van patiëntenorganisaties die zich inzetten voor de 27.000 patiënten met het chronisch vermoeidheidssyndroom, beter bekend als 'ME'. Hij verzamelde de data uit persberichten, vakliteratuur en onder organisaties een enquête per e-mail. Deze gaan nadrukkelijk de confrontatie aan met deskundigen die stellen dat veel patiëntengroepen in wezen alleen maar hun ziekte-identiteit reproduceren. De belangrijkste deskundige vindt zelfs geen somatische oorzaak en acht lotgenotencontact weinig zinvol. Strikt genomen mogen de CVS'ers geen sociale beweging heten, omdat ze zich

nogal conventioneel gedragen, aldus Timmerman. Rest de vraag vanuit welk zelfbeeld patiënten hun somatische ziekte construeren en oppositie voeren.

Het laatste deel is weer van een wat andere aard. Sylvia Sinnema vraagt zich af welke strategie dierenactivisten tegen de bio-industrie voeren en hield een enquête. De dierenbeweging kent vele gradaties, van veganisme en conventioneel lobbyen tot sabotageacties. Onduidelijk blijft of en, zo ja, in hoeverre deze acties niet, net als veganistisch leven, ook leiden tot een bepaalde leefstijl. Respondenten mochten zich – met hun eigen statuten in de hand – classificeren volgens de criteria van Duyvendak. Een wat dieper gaande interpretatie van de data blijft echter achterwege. Voor beter begrip was het wenselijk geweest als de antropocentrische ideologie – de mens als zaakwaarnemer van het dier – en het veterinair welzijnsonderzoek aan de orde waren gekomen.

Suzanne van der Post stelt in *Post-Shamanisme als levensbeschouwing* dat de New Age beweging eigenlijk niet binnen de definitie van religie valt, maar eerder een vorm van ideaal persoonlijk gedrag is. Zij doet verslag van zeven conversaties tijdens een familiedag op de School voor Sjamanisme. Haar leeronderzoek mag, zo stelt Van der Post, worden gezien als een exploratief onderzoek. Van de mensen die ze sprak, maakte ze korte profielen met motivaties. Dat maakt haar verhaal levendig.

Conclusie

Inhoudelijk biedt de bundel, ondanks de veelheid aan methoden en historie, te weinig inzicht in de nieuwe sociale bewegingen. Dat komt onder meer doordat de theoretische uitwijdingen naar verhouding veel te lang zijn en systematische verantwoording van de keuzen, zowel qua populatie die soms moeilijk bereikbaar was als van de gebruikte methoden en technieken, vaak ontbreken. Omdat veel passages verwijzen naar conversaties over het recente verleden, zou een methodiek als de *oral history* ook op z'n plaats zijn geweest (Hagen, 1993; Dunaway, 1996). Sommige bijdragen doen verlangen naar een monografie, met name die over de subculturele punk en haar fanzines en de belangenbehartiging door patiëntenorganisaties

Boekgegevens

Saskia Poldervaart (red.) *Leven volgens je idealen. De andere politieken van huidige sociale bewegingen in Nederland* Amsterdam: Aksant, 2002. 435 p. ISBN 90-5260-046-5. € 18,86.

Literatuur

Dunaway, David K. & Willa K. Baum (1996) *Oral history: an interdisciplinary anthology*. Oxford: AltaMira Press.

Duyvendak, Jan Willem et al. (1992) *Tussen verbeelding en macht*. Amsterdam: Sua.

Hagen, Jelle (1993) *Vragen over vroeger: handleiding voor het maken van historische interviews*. Utrecht: Stichting Ned. Centrum voor Volkscultuur.

Te weinig inzicht in huidige sociale bewegingen?

Repliek van Saskia Poldervaart

In mijn inleiding op de onderzoeksverslagen van mijn studenten heb ik geschreven dat we met dit boek een beeld willen geven van die bewegingen die het zelf vormgeven van je leven nastreven, waarin het gaat om *Do It Yourself*, omdat juist deze bewegingen in de media en van academici en politici zo weinig aandacht krijgen terwijl 'het leven van je idealen' toch het uitgangspunt vormt van de meeste huidige activisten. Inderdaad is daarop niet de dominante *rational choice* benadering van toepassing, zoals Vreekamp aangeeft.

Voor een recensent is het natuurlijk altijd moeilijk om in kort bestek de tien verschillende bewegingen, die worden beschreven, te bespreken. Maar een aantal onderzoeken wordt door Vreekamp werkelijk tekortgedaan. De kritiek die hij geeft op het onderzoek van Van Stokrom naar *De wortels van de anders-globaliseringsbeweging in Nederland*, namelijk dat de motivaties en ideologie van deze verschillende wortels niet echt uit de verf komt, gaat alleen ten dele op. Juist door het gebruik van primaire bronnen en aanvullende interviews wordt een beeld gegeven van allerlei onderlinge discussies in Nederland die vanaf 1987 geleid hebben tot het internationaliseren van 'de' beweging. Hoewel er over de institutionele afhankelijkheid van de beweging veel zinnige dingen gezegd kunnen worden (reageert de beweging niet te veel op externe gebeurtenissen?), kan niet beweerd worden dat de actiebijeenkomsten alleen gebeuren in 'de slipstream der notabelen'.

Op de bespreking van het onderzoek van Berents *Over de witheid van de links-radicalen protestgroepen* heb ik de meeste kritiek. Het lijkt wel alsof Vreekamp de mijns inziens belangwekkende vraag van dit onderzoek, namelijk hoe te streven naar diversiteit van een beweging zonder mensen vast te pinnen op één categorie van hun identiteit, niet heeft willen begrijpen. Want deze vraag heeft niets met *Verelendung* te maken, niets met de vraag of migranten het hier beter hebben dan in hun herkomstland. In het zeer theoretische onderzoek van